

Vieläkö teologia hyväksytään tieteenksi?

Timo Eskola

Keskustelu tieteen ja uskon välisestä suhteesta näkyy aivan omasta näkökulmastaan teologisessa tiedekunnassa. Miten uskonto sopii ”maallisen” tieteen kenttään? Voidaanko teologiaa pitää tieteenä? Näkemykset ovat muuttuneet eri vuosikymmenillä, ja uusia jakolinjoja haetaan myös nykyään. Kysymys on tärkeä, koska yliopistot kouluttavat yhä nykyään kaikki luterilaisen kirkkomme pastorit.

Vuosi vuodelta huomaamme, että ”valtion” yliopiston suhtautuminen teologian asemaan käy nihkeämmäksi. Teologia on kiinnostunut Jumalasta, ja sellainen ei sovi maallistuneeseen, jälki-kristilliseen ajatteluun. Lisäksi moni ajattelee, että valtion ei pitäisi kouluttaa pastoreita kirkolle tai kirkoille. Taustalla on usein melko ateistinen ajatus siitä, että Jumala ei kuulu ankaran tieteen lainalaisuuksien maailmaan ensinkään. On kuitenkin virheellistä kuvitella, että kysymys Jumalasta ei olisi aina ollut osa länsimaista tiedettä. Itse asiassa Jumalaan liittyvät aiheet kuuluvat yhä maailmankäsityksen peruskysymyksiin.

Miksi keskustelu ei kohtaa?

Keskustelu Jumalasta ja tieteen olemuksesta on vaikea siksi, että tutkijat kirjoittavat kovin eri perinteissä. Kovan luonnontieteen materialistinen näkökulma on vakiintunut länsimaissa parin vuosisadan aikana ja se vetoaa ns. reduktionistiseen maailmankuvaan (kaikki ilmiöt selittyvät yksityiskohtaisemman tieteenalan avulla): elämä selittyy biologialla, biologia kemialla ja kemia puolestaan fysiikalla. Luonnontiede pyrkii selittämään todellisuuden tarkkojen lainalaisuuksien avulla. Näin saadaan tuon

alan tutkijoiden mielestä selville kaikki se, mitä kannattaa kutsua tiedoksi.

Sekä luonnontieteilijöiden että materialismia kannattavien ajattelijoiden mielestä koko tieteen ala tulisi määritellä näiden ehtojen mukaan. Niinpä ei olekaan ihme, että saamme lukea vaikkapa National Geographic -lehdestä tämän näkemyksen mukaisia väittämiä. ”Tiede ei ole faktakokoelma”, sanoo geofyysikko Marcia McNutt, Yhdysvaltain geologisen tutkimuslaitoksen entinen johtaja ja arvovaltaisen Science-tiedelehden toimittaja. ”Tiede on menetelmä, jolla määritellään se, pohjautuvatko uskomuksemme luonnolakeihin vai eivät.”

McNuttin puhdasoppisen skientistinen määritelmä tieteestä vie käsityksen faktojen tarkastelusta pidemmälle. Hänen mielestään tieteen tehtävänä on arvioida, ovatko uskomuksemme tieteellisen johdonmukaisia – siis luonnontieteen ehdoilla – vai ovatko ne vain joitain, mitä ei kye-

tä perustelemaan (National Geographic Suomi 3/2015). On selvää, että hänen kaipa määritelmänsä ei sovi edes ihmistieteisiin, kuten psykologiaan tai historiaan, mutta sivuutetaan tämä ongelma.

Kiista maailmankuvista

Vaikka myös osa filosofiista on hyväksynyt tuollaisen maailmankuvan (erityisesti looginen empirismi), juuri monet filosofit ja humanististen tieteiden edustajat ovat kuitenkin aina haastaneet sen. Tiede tarkastelee todellisuutta, ja siksi se on aina samalla sidoksissa kokonaiskuvaan todellisuuden luonteesta. Tätä kokonaiskuva ei ole mahdollista johtaa pelkistä yksityiskohdista (tämä tarkoittanee suurin piirten McNuttin mainitsemia ”faktoja”). Jokainen yleistys merkitsee teorian luomista, ja se tapahtuu väistämättä, halusipa tutkija sitä tai ei, filosofian ehdoilla.

McNutt oli siis väärässä. Ei ole olemassa ”tiedettä”, joka olisi vailla yleistämisen periaatteita (toisin sanoen uskomuksia, joita ei voi perustella ko. tieteenalan metodein). Ei ole myöskään olemassa todellisuuden yläpuolella olevaa ”metodia”, josta voisi tehdä kriteerin uskomuksille. Sen sijaan yleisteoriat ovat hypoteettisia kehitelmiä, kertomuksia eli narratiiveja, joiden avulla ”faktat” laitetaan järjestykseen ja niille annetaan merkityksiä. Luonnolakeja ei ole olemassa. On vain säännönmukaisuuksia. Uskomukset eivät perustu ”lakeihin”, vaan ne ovat itse hypoteettisia malleja lainalaisuuksista, joiden toivotaan olevan totta. Anteeksi vain, McNutt, mutta positivismi on kuollut.

Käsitys todellisuuden järjestelmällisyydestä tai luonnon ilmiöiden johdonmu-

Helsingin yliopisto. Kuva: Timo Eskola

kaisuudesta (vaikkapa ”luonnonlaeista”) on siis aina jossain määrin hypoteettinen. Suurissa teorioissa se on erittäin hypoteettinen. Ja metanarratiiveissa, kuten evoluutioteoriassa, se on lähes täysin hypoteettinen (koska biologiaa koskeva malli on kokonaan rakennettu analogiana kulttuuri-evoluution kanssa, eikä evoluution ”portaita” kyetä todentamaan eikä toistamaan kokeellisesti).

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että akateemisessa keskustelussa eivät kohtaa tiede ja usko, vaan erilaiset uskomukset ja erilaiset maailmankuvat. Mutta kuka nykyään olisi valmis näin avoimeen keskusteluun todellisuudenkäsitteistä? Aina-kaan kristittyjen (tutkijoiden tai tavallisten kansalaisten) ei tarvitse pelätä tällaista näkemysten kohtaamista.

Entä kysymys Jumalasta?

Mistä tiedämme, että tiedämme? Tämä kansanomaiselta kuulostava lause on aina ollut tieteellisen pohdinnan yhtenä lähtökohtana. Tieteen tekijät joutuvat pohtimaan tiedon perusteita. Tavallisen koulusivistyksen pohjalta voisi olla houkutus ajatella, että vastaus on itsestään selvä. Yliopiston ovien sisäpuolella kysymys muuttuu kuitenkin hetkessä monimutkaiseksi.

Monet ihmiset ajattelevat luontaisesti, että Jumalalla ja tieteellä ei voi olla mitään tekemistä toistensa kanssa. Tässä on kuitenkin jonkinlainen väärinkäsitys. Itse asiassa Jumala on aina ollut yliopistolla. Esimerkiksi filosofit ovat hyvin usein perustaneet ajatuksensa jumalakäsityksen varaan. Materialistit – ateisteista puhumattakaan – unohtavat tämän seikan kovin helposti.

Tieteen historiasta löytyy nimittäin

kaksi toisiaan vastaan pelaavaa joukkuetta (jos pieni yksinkertaistus sallitaan retorista syistä). Brittiläinen empirismi on vannonut sen puolesta, että vain aistien välittämä tieto on pätevää. Mitään muuta tutkija ei tarvitse. On ymmärrettävää, että monet kemistit ja insinöörit kannattavat ainakin yleisessä mielessä tällaista lähtökohtaa. Mannermainen filosofia Saksasta ja Ranskasta on puolestaan vastannut huutoon. Tieteessä tärkeintä onkin aistien ulkopuolella oleva perimmäinen todellisuus: ideat tai ”asia itsessään”. Se on samalla jumalallisen todellisuuden aluetta. Muu pohdinta on tieteessä vain näpertelyä.

Kumpi joukkue voittaa? Ei tietenkään kumpikaan. Tieteen eri suuntaukset ja koulukunnat ovat iloisesti eri mieltä siitä, miten tieteellinen tieto pitäisi määritellä. Olisi kuitenkin aivan virheellistä kuvitella, että Jumala ei olisi ollut osa länsimaista tiedettä. Jo Platon edellytti tällaisen käsityksen, ja Aristoteleen jälkeen koko leegio filosofiä uskoi johonkin jumaluuteen. Esimerkiksi kuuluisalle Hegelille jumaluus oli kaiken filosofian perusta – Immanuel Kantista nyt puhumattakaan. Keskiajan nominalistit olivat järjestään pappoja, kuten pääosa filosofiä muutenkin. Ja Heidegger – kaikesta kummallisuudesta huolimatta – aloitti ensin pappisseminaarissa ja siirtyi vasta myöhemmin filosofian puolelle (itse asiassa terveydellisistä syistä).

Kysymys Jumalasta sopii siten yliopistolle, ja siellä se on aina ollutkin – vieläpä monessa tiedekunnassa. Jos joku tieteisuskoinen materialisti haluaa väittää muuta, hänet tulee ohjata lukemaan esimerkiksi joku yksinkertainen tieteen historian oppikirja.